

ὅλα τὰλλα λογικὰ κριτήρια. Χωρὶς αὐτὰ τὰ λογικὰ στοιχεῖα, ποὺ σὲ κάθε κίνηση τοῦ λόγου θεμελιώνουν τὸ κάθε ἀντικείμενό του καὶ τὸ δένουν μαζί μὲ τὰλλα, δὲ θὰ ὑπῆρχε μέσα μας μῆτε συνοχή μῆτε συνέχεια. Τὰ φαινόμενα, ποὺ μᾶς ἀκολουθοῦν καὶ μᾶς συντροφεύουν καὶ μέσα μας καὶ ἔξω ἀπὸ μᾶς, χωρὶς αὐτοὺς τοὺς λογικοὺς ὄρους, ποὺ τὰ συνδέουν καὶ τὰ φιλιώνουν, θὰ ἦτανε γιὰ μᾶς ἀνυπόφορος παιδεμός, γιὰτὶ μὲ τὴν ἀταξία τους καὶ τὴν ἀσυναρτησία τους θὰ ἀνοιγαν μέσα μας τὴν ἄβυσσο. Φραγμὸ στὴν ἄβυσσο τούτη βάζει τὸ ἐγὼ, ἡ ψυχὴ, μὲ τὰ λογικὰ τῆς μέτρα. Μ' αὐτὰ προσδιορίζει, χαρακτηρίζει τὸ καθεὶς, καὶ ἀπὸ ἀνέκφραστο ποὺ εἶναι μόνο του τοῦ δίνει μορφή καὶ τὸ φέρνει σὲ ἔκφραση. Ἡ ψυχὴ σὰν λογικὴ ἀρχὴ καὶ ἐξουσία κρίνει ὅλα ὅσα ἔρχονται μπροστὰ τῆς σύμφωνα μ' αὐτὰ τὰ ἐσωτερικὰ τῆς μέτρα. Καὶ μὲ τὰ ἴδια πάλι γυρίζει καὶ κρίνει καὶ τὸν ἑαυτὸ τῆς, δηλαδή βεβαιώνεται ὅτι εἶναι πάντα ἡ ἴδια.

Ὡστε ἐκεῖνο, ποὺ ὀνομάζομε ἐνότητα τοῦ ἐγὼ, τῆς ψυχῆς, δὲν εἶναι μιὰ σχέση, ποὺ μᾶς τὴν παραδίνει ἡ πεῖρα μὲ τὰ ἀσύνταχτα δεδομένα τῆς, ἀλλὰ παρουσιάζεται τῇ στιγμῇ, ποὺ ἡ σκέψη μας, ἡ κρίση μας ἐνώνει τὰ πολλὰ σὲ ἓνα, ἀνάγει τὴν πολλότητα, ποὺ ὑπάρχει μέσα στὴν ψυχὴ, σὲ μιὰ ἐνότητα. Εἶναι δηλαδή ἡ ἐνότητα αὐτὴ ἓνα λογικὸ πραγματώμα καὶ γίνεται μὲ βάση τὴν ἰδέα τῆς ἐνότητας. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὴν ταυτότητα τοῦ ἑαυτοῦ μας. Καὶ γιὰ τὴν ταυτότητά του βεβαιώνεται λογικὰ ὁ ἑαυτὸς μας μόνο γιὰτὶ τὴν πραγματώνει, δηλαδή γιὰτὶ φέρνει σὲ σχέση τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὸ λογικὸ μέτρο τῆς ταυτότητας, ποὺ ἔχει νοητὰ ἀπέναντί του. Τὸ λογικὸ τοῦτο μέτρο εἶναι ἡ ἰδέα, δηλαδή τὸ σταθερὸ ἐκεῖνο λογικὸ σημεῖο, ὅπου ἀναφέρει ἡ ψυχὴ καὶ τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ τὰλλα, γιὰ νὰ τὰ κρίνη καὶ νὰ τὰ καταξιώσει λογικά. Καὶ τὴν ἐνότητά τῆς λοιπὸν ἡ ψυχὴ, ὁ λογικὸς ἑαυτὸς μας, τὴν χρωστάει στὴν ἐνότητα τῆς ἰδέας. Ἐπειδὴ ἡ ἰδέα, τὸ σταθερὸ τοῦτο ἀγάπημα τοῦ ἑαυτοῦ μας, μένει ἀνάλλαχτο «ἐς αἰεὶ» καὶ εἶναι πάντα ἴσο μὲ τὸν ἑαυτὸ του, εἶναι δυνατὸ καὶ στὴν ψυχὴ νὰ κρατᾷ μέσα τῆς ἐνότητα, ἐφ' ὅσον ἀτενίζει καὶ συναναστρέφεται μὲ τὴ νόησή τῆς τὴν ἰδέα. Ἡ ἰδέα λοιπὸν δὲν εἶναι κάτι, ποὺ ἀπλὰ ὑπάρχει μέσα στὴν ψυχὴ, δὲν εἶναι ἐπινόημα ἢ δημιουργημὰ τοῦ ἐγὼ, ἀφοῦ, ὅπως ἀποδείχθηκε, καὶ τὸ ἐγὼ τὸ ἴδιο, γιὰ νὰ συλλάβῃ τὸν ἑαυτὸ του, νὰ νοήσῃ

τὸ εἶναι του, πιάνεται ἀπὸ τὴν ἰδέα, σὰν ἀπὸ σχεδία μέσα στὸ πέλαγος. Μὲ τὴν ἰδέα τοῦ εἶναι, μὲ τὴν ἰδέα τῆς ἐνότητας, μὲ τὴν ἰδέα τῆς ταυτότητας γίνεται στὴν ψυχὴ συνειδητὸ καὶ τὸ δικό της εἶναι, καὶ ἡ δική της ἐνότητα καὶ ταυτότητα. Μ' αὐτὰ τὰ αἰώνια μέτρα μετριέται καὶ ἐκείνη καὶ μετροῦει καὶ τᾶλλα ποὺ ἔχει γύρω της, τὰ φαινόμενα. Τόση εἶναι ἡ σχέση τῆς ψυχῆς μὲ τὴν ἰδέα καὶ τόσο ἐξαρτημένα εἶναι τὸ εἶναι της καὶ ἡ ἐνότητά της ἀπὸ τὸ εἶναι καὶ τὴν ἐνότητα τῆς ἰδέας, ὥστε ὁ Πλάτων λέγει, πὼς ἀπαρχῆς ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶδε τὰ ὄντα, δηλαδὴ τὶς ἰδέες, καὶ πὼς, ἂν δὲν εἶχε ἰδεῖ τὴν ἰδέα, δὲ θὰ λάβαινε ἡ ψυχὴ σχῆμα, μορφή ἀνθρώπου. Μὲ τὴ μυθικὴ τούτη ἀπόχρωση τοῦ λόγου του θέλει ὁ Πλάτων νὰ ἐκφράσῃ παραστατικὰ κάτι ποὺ στὴν οὐσία του εἶναι καθαρὰ λογικόν. Δηλαδὴ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ψυχὴ τὴ λογικότητά της καὶ τὴν ἐνότητά της τὴν ὀφείλει στὴν ἰδέα, ποὺ τὴν βρῖσκει ὄχι μέσα της, ἀλλὰ ἀπέναντί της, δηλαδὴ ὄχι μὲ κανένα συναίσθημα ἢ μὲ καμμιά δόκηση, ἀλλὰ μὲ τὴ νόηση. Ἡ νόηση ἔχει τὸ ἀντικείμενό της πάντα ἀπέναντί της καὶ τὸ θεάζεται. Μὲ τὴ νόηση ἡ ψυχὴ νοιώθει καὶ τὴν ἰδέα καὶ τὸν ἑαυτὸ της. Καὶ δὲ θὰ εἶχε ἡ ψυχὴ αὐτοσυνείδηση, δὲ θὰ ἦταν «ἐν τι ψυχῆς», ποὺ θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του καθὼς γυρίζει μέσα του, ἂν δὲν εἶχε γιὰ βάση τὴν ἰδέα. Γιατὶ αὕτη εἶναι τὸ μέτρο καὶ γιὰ τὸ εἶναι καὶ γιὰ τὸ μὴ εἶναι, καὶ γιὰ τὸ ἓνα καὶ γιὰ τὰ πολλά, καὶ γιὰ τὴν ταυτότητα καὶ γιὰ τὴν ἑτερότητα, καὶ γιὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὴν ἀνομοιότητα καὶ γιὰ ὅλα τᾶλλα λογικὰ κατηγορήματα, ποὺ δίνουμε στὰ πράγματα.

Τώρα πιά ἔχομε τὴ δυνατότητα ν' ἀπαντήσωμε σὲ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐρωτήματα ποὺ μὲ τόση ἀνησυχία ἐπρόβαλαν πρὶν. Ἡ ψυχὴ μὲ τὸ λόγο της δὲν εἶναι κίνδυνος νὰ πέσῃ σὲ καμμιά ἄβυσσο, δταν γυρῶσιν μέσα της. Ἀντίθετα θὰ βρῆ κάτι πολὺ στέρεο, κάτι ποὺ ἔχει αἰώνια δύναμη καὶ ποὺ δὲν ἔχει τὴν ἴδια τύχη μαζί της. Ἡ ἰδέα εἶναι κάτι πέρα ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ τὴ μαῖρα της, εἶναι ὁ αἰώνιος καὶ πρῶτος τύπος τῆς οὐσίας, ποὺ οὐσιώνει καὶ τὴν ψυχὴ τὴν ἴδια καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο γνωρίζει ἡ ψυχὴ. Τώρα ἐπίσης ἔχομε καὶ τὴ δυνατότητα νὰ δρῶσιν καὶ νὰ ἐρμηνεύσωμε τὴ σχέση τῆς ψυχῆς μὲ τὸ χρονικόν, τὸν ὕλικόν κόσμον, νὰ ἰδοῦμε δηλαδὴ πὼς ἔρχεται σὲ συνάφεια ἡ ψυχὴ μὲ τὰ ἀντικείμενα ποὺ εἶναι μέσα στὸ χρόνο καὶ στὸ χῶρον. Εἶναι φανερό,

ἔπειτα ἀπ' ὅσα εἶπαμε, ὅτι ἡ ψυχὴ, ἀφοῦ ὅλα τὰ κρίνει καὶ τὰ καταξιώνει μὲ τὸ μέτρο τῆς ἰδέας κι' ἀφοῦ τὰ μάτια της δὲ βλέπουν χωρὶς τὴν ἰδέα, ἄμεσα δὲν ἀγγίζει τὰ ὑλικά ἀντικείμενα. Γιὰ τοῦτο οὔτε ὁ αἰσθητὸς κόσμος μπορεῖ νὰ φθάσῃ ἀναλλοίωτος στὴν ψυχὴ καὶ νὰ ἀφήσῃ ἐκεῖ μέσα τὸ ἔκτυπό του. Τέτοια ἐπικοινωνία εἶναι ἀδύνατη, καὶ μάταιο νὰ τὴν ἐπιδιώκῃ κανεὶς, καὶ τρέχει κίνδυνο νὰ τυφλωθῇ, ὄχι στὰ μάτια τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς. Ἐκείνους, ποὺ ἐπιμένουν νὰ γνωρίσουν τὸν ὑλικὸ κόσμο μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, τοὺς χαρακτηρίζει ὁ Πλάτων στὸ Θεαίτητο σκληροὺς καὶ ἄμουσους. «Πρόσεξε», λέγει ὁ Σωκράτης στὸ Θεαίτητο, «μὴ μᾶς ἀκούῃ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀμύητους. Κι' αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν, πῶς ὑπάρχει τίποτε ἄλλο παρὰ αὐτὸ ποὺ μποροῦν νὰ πιάσουν σφιχτὰ μὲ τὰ χέρια τους, ἐνῶ τὶς πράξεις καὶ τὶς γενέσεις καὶ καθεὶ ποὺ δὲν τὸ βλέπει κανεὶς δὲν τὰ παραδέχονται, πῶς ἀνήκουν στὴν οὐσία». «Καὶ βέβαια, Σωκράτη», ἀπάντησε ὁ Θεαίτητος, «ἐννοεῖς ἀνθρώπους σκληροὺς κι' ἀδούλευτους». Καὶ συμπληρώνει ὁ Σωκράτης: «Εἶναι, παιδί μου, πολὺ ἄμουσοι».

Ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ γιὰ νὰ νοήσῃ τὸν ἑαυτὸ της καὶ νὰ συλλάβῃ τὸ εἶναι της βασίζεται στὴν ἰδέα, ποὺ ὑψώνεται ἀπέναντί της καὶ τῆς γίνεται ἀπαράβατο μέτρο, εἶναι ἀδύνατο νὰ νοήσῃ καὶ τὸ εἶναι τῶν ἄλλων, ποὺ ἔχει γύρω της, δηλαδὴ τῶν φαινομένων, χωρὶς νὰ τὰ ὑποτάξῃ στὰ μέτρα ἐκεῖνα, ποὺ στηρίζουν ὅλη της τὴ λογικὴ ὑπόστασι. Κανένα αἰσθητὸ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ γνωρίσῃ καὶ ἀπὸ ἀνοιωτο ποὺ εἶναι νὰ τὸ κάμῃ νόημα, ἂν δὲν τὸ ὑποχρεώσῃ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν κρίσιν της. Ἡ κρίσις ὅμως τῆς ψυχῆς βασίζεται στὶς λογικὲς ἐκεῖνες ἐνότητες, ποὺ εἶναι βάρθρα καὶ τῆς ἴδιας τῆς ψυχῆς, ὅταν τὴν πιάρωμε σὰν ἀρχὴ καὶ ἐξουσία λογικὴ. Ἡ σχέση αὐτὴ ἢ καλύτερα ἢ ἐξάρτησις αὐτὴ εἶναι ποὺ ἀνάγκασε τὸν Πλάτωνα νὰ εἰπῇ, ὅτι ἡ ψυχὴ καὶ ὅλα τ' ἄλλα ποὺ εἶναι εἴτε μέσα της εἴτε γύρω της μετέχουν στὴν ἰδέα. Καί, ὅπως εἶδαμε πρὶν, ἡ μέθεξις εἶναι πρωταρχικὴ ἐννοια γιὰ ὅλη τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία.

Τί θὰ εἰπῇ ὁμοίως, ὅτι τὰ αἰσθητὰ μετέχουν στὴν ἰδέα ἢ ἔχουν ἀπολαβὴ ἀπ' αὐτήν; Εἶναι μήπως ἡ ἰδέα μέσα στὰ πράγματα; Εἶναι ἢ σχέση της μὲ τὰ πράγματα ἐνυπόστατη καὶ ὑλική; Γιὰ νὰ καταλά-

βωμε τῆ μέθεξι καὶ τὸ νόημά της, πρέπει νὰ ἐπιμείνωμε ἀκόμα πιδ πολὺ στὴ σχέση πού θέτει ὁ Πλάτων τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἰδέα. Τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ, γιατί ὁ Πλάτων ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ τὴ σχέση της μὲ τὴν ἰδέα εἶναι πού ἔφθασε νὰ γενικεύσῃ τὴν ἔννοια τῆς μέθεξης καὶ νὰ εἰπῇ, πὼς ὅλα ἔχουν ἀπολαβὴ ἀπὸ τὴν ἰδέα. Ἡ ψυχὴ, λέγει ὁ Πλάτων στὸν Τίμαιο, εἶναι ἀνάμικτη ἀπὸ δύο «φύσεις», ἀπὸ δύο εἶδη τοῦ ὄντος, ἀπὸ τὸ «ταῦτόν» καὶ ἀπὸ τὸ «ἕτερον», ἀπὸ τὸ εἶναι καὶ τὸ γίνεσθαι. Μὲ κάθε της ἐνέργεια καὶ τάση, γνωστικὴ ἢ βουλευτικὴ, ἡ ψυχὴ θέλει νὰ συλλάβῃ κάτι ὠρισμένο. Πιστεύει, πὼς θὰ ἰκανοποιηθῇ καθε τάση της μέσα στὸ πεπερασμένο, δηλαδὴ μὲ κείνο πού ἔχει ὄρια καὶ σαφήνεια.

Ὅμως μόλις συλλάβῃ ἡ ψυχὴ τὸ ὠρισμένο τοῦτο καὶ τὸ μεταλάβῃ, ἀμέσως ἀρχίζει νὰ ποθῇ κάτι ἄλλο, θέλει νὰ πᾶν πέρα ἀπ' αὐτό. Καὶ δὲν εἶναι, ὅπως εἶδαμε, τίποτε ἄλλο πού τὴν φέρνει ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο παρὰ ὁ ἔρωσ. Αὐτὸς εἶναι ἡ αἰτία, πού καμμιά πεπερασμένη μορφή δὲν τῆς φέρνει πέρασ στὸν πόθο της, ἀλλὰ γίνεται ἀφρητορία γιὰ καινούργια ζήτηση. Ἡ συγκεκριμένη μορφή, πού γιὰ μιὰ στιγμὴ ἐγένεσε τῆς ψυχῆς τὸν πόθο, γίνεται τώρα ἀφορμὴ γιὰ νὰ τῆς γίνῃ συνειδητὴ ἡ πενία της. Ὅ,τι ἦτανε πρὶν εὐπορία φαίνεται τώρα ἀπορία, γιατί ὅ,τι δὲν ἔχει ἡ ψυχὴ, ἐκεῖνο εἶναι πλοῦτος, καὶ ὅ,τι ἔχει εἶναι φτώχεια. Ἡ διαλεκτικὴ αὐτὴ ἔνταση ἀπὸ τὴν πενία στὸν πλοῦτο, ἀπὸ τὴν γνωστὴ στὴν ἀγνωστὴ μορφή, αὐτὴ εἶναι πού βάζει σὲ κίνηση καὶ σὲ δράση τὸν ἔρωτα τῆς ψυχῆς. Μὲ τὸν ἔρωτά της ζητᾶει ἡ ψυχὴ νὰ ἔχῃ, ὅσο γίνεται, πιδ μεγάλη ἀπολαβὴ ἀπὸ τὴν ἰδέα, ἀπὸ τὸ ἀπέθαντο καὶ ἀσωστο ἀγαθόν. Καὶ χωρὶς αὐτὸν τὸν ἔρωτα ἡ ψυχὴ θὰ ἦτανε ἓνα ἀνόητο καὶ ἀκατεύθυντο γίνεσθαι. Γιὰ τοῦτο καὶ ὁ φιλόσοφος, ὁ διαλεκτικός, πού εἶναι μαζὶ καὶ ἐποπτικός, νοιώθει πιδ καλὰ ἀπὸ ὅλους τὸν ἔρωτα, αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ πραγματικὰ ἐρωτικός. Αὐτὸς κινεῖται συνειδητὰ ἀπὸ τὴν μιὰ μορφή στὴν ἄλλη καὶ διαλεκτικὰ ἀπὸ τὸ ἓνα ὄριο τῆς ψυχῆς στὸ ἄλλο. Ἡ ψυχὴ λοιπὸν μὲ τὸν ἔρωτά της πᾶει ἀπὸ τὸ ἓνα ἀντικείμενο στὸ ἄλλο, ἔχει μέσα της μιὰν ἀκοίμητη καὶ ἀσύντελη τάση πρὸς τὸ τέλειο. Μὲ αὐτὴν ὅμως τὴν κίνηση ἀπὸ τὴ μιὰ μορφή στὴν ἄλλη τῆς γίνεται συνειδητὸ τὸ ἀπόλυτο. Καὶ μόνη της ἀπαιτεῖ πιδ, καθὼς ἀνέλκεται μὲ τὸν ἔρωτα ἀπὸ τὴν κατώτερη

στην ανώτερη μορφή, να ἔχη ἀπολαβὴ ἀπὸ τὸ αἰώνιο καὶ λαχταρᾷ τὴν ἀθανασία της. Ἐδῶ λοιπὸν ἔχομε τὴν ἀληθινὴ μέθεξιν. Εἴτε γιὰ ὁμορφιά, εἴτε γιὰ καλωσύνη, εἴτε γιὰ ἀλήθεια πρόκειται ἡ ψυχὴ κατευθύνεται μ' ἐρωτικὴ ὁρμὴ πρὸς τὶς πηγὰς ὄλων αὐτῶν της τῶν σπουδαγμάτων καὶ ἀγαπημάτων. Καὶ τώρα καταλαβαίνομε τὴν ἀνεπάρκεια ἐκείνη πού νοιώθει ἡ ψυχὴ ὄντας μέσα στὰ εἶδωλα τῆς ἀπόλυτης μορφῆς.

Τώρα πιά θὰ καταλάβωμε καὶ μιὰν ἄλλη ἔννοια τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, τὴν ἀνάμνηση, πού κι' αὐτὴν ὁ Πλάτων τὴν τυλίγει καὶ τὴν πλαισιώνει μὲ τὸ μῦθον του. «Ἀκουσα», λέγει ὁ Σωκράτης στὸ Μένωνα, «ἀπὸ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πού εἶναι σοφοὶ στὰ θεῖα πράγματα, λόγο ἀληθινὸ καὶ ὁμορφον... Καὶ αὐτοὶ πού μοῦ τὸν εἶπαν εἶναι ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καὶ τὶς ἱερεῖες ἐκεῖνες, πού φροντίζουν νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ δίνουν λόγο γιὰ τὰ πράγματα πού καταγίνονται. Καὶ τὰ λέγει δὲ καὶ ὁ Πίνδαρος καὶ πολλοὶ ποιητές, ὅσοι εἶναι θεῖοι. Κι' ἐκεῖνα πού λέν εἶναι αὐτὰ ἐδῶ. Ἀλλὰ ἰδέε, ἂν σοῦ φαίνωνται, πῶς λένε ἀλήθεια. Λένε δηλαδή, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατη καὶ πῶς ἄλλοτε τελειώνει, κι' αὐτὸ τὸ λένε θάνατο, κι' ἄλλοτε πάλι ξαναγίνεται καὶ πῶς δὲ χάνεται ποτέ. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ πρέπει νὰ κάνη τὴ ζωὴ της ὅσο γίνεται πιὸ ὄσια. Γιατὶ ἐκείνων πού μὲ τὴν τιμωρία τους θὰ μείνη ἱκανοποιημένη ἡ Περσεφόνη γιὰ κάποια παλιὰ ἔνοχη, αὐτῶν ξαναδίνει πάλι τὴν ψυχὴ σὲ ἐννια ἡμέρας στὸν ἥλιον πού εἶναι ἐδῶ ἑπάνω. Ἀπ' αὐτὲς τὶς ψυχὰς γεννιῶνται λαμπροὶ βασιλιάδες καὶ στὴ δύναμη σπουδαῖοι καὶ στὴ σοφία πολὺ μεγάλοι ἄνδρες καὶ στοὺς ἔπειτα χρόνους ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἄγνοι ἥρωες. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη καὶ ἔχει γεννηθῆ πολλὰ φορὰς καὶ ἔχει ἰδεῖ καὶ αὐτὰ ἐδῶ καὶ ὅσα εἶναι στὸν Ἄδη καὶ γενικὰ ὅλα τὰ πράγματα, δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ μὴν τὸ ἔχη μάθει. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θαυμάζη κανεὶς, ἂν εἶναι σὲ θέση νὰ ξαναθυμᾶται καὶ τὴν ἀρετὴ καὶ τὰ ἄλλα, πού καὶ πρὶν ἐγνώριζε. Γιατὶ, ἀφοῦ ὅλη ἡ φύση εἶναι ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρχὴ καὶ ἀφοῦ ἡ ψυχὴ τὰ ἔχει μάθει ὅλα, τίποτε δὲν ἐμποδίζει, ὅταν θυμηθῆ ἓνα καὶ μόνον πράγμα, κι' αὐτὸ οἱ ἀνθρώποι τὸ ὀνομάζουν μάθησι, ὅλα τὰλλα νὰ τὰ βρῆ κανεὶς μόνος του, ἂν ἔχη ἀντοχὴ καὶ δὲν ἀποκάμη νὰ ζητήη. Ὡστε ἡ

ζήτηση καὶ ἡ ἀνάμνηση εἶναι ὅλο μάθησις. Δὲν πρέπει λοιπὸν ν' ἀκούσωμε τὸν ἐριστικὸν λόγον (ποῦ λέγει, πὼς δὲν μπορεῖ νὰ ζητάει ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἐκεῖνο ποῦ γνωρίζει οὔτε ἐκεῖνο ποῦ δὲ γνωρίζει)· γιατί ὁ λόγος αὐτὸς θὰ μᾶς κάμῃ ν' ἀγαπήσωμε τὴν ἀργία καὶ τὸν ἀκοῦνε εὐχάριστα οἱ μαλθακοὶ ἄνθρωποι. Αὐτὸς ὅμως ἐδῶ ὁ λόγος γιὰ τὴν ἀνάμνηση μᾶς κάνει ἐργατικούς καὶ ζητητικούς. Αὐτὸς ἐγὼ πιστεύω, πὼς εἶναι ἀληθινός, καὶ θέλω μαζί σου νὰ ζητήσω τὴν ἔννοια τῆς ἀρετῆς».

Ἄν κρατᾶμε λοιπὸν ἀδιάκοπα στὸ νοῦ μας, πόσο στενὰ δεμένη εἶναι ἡ ψυχὴ μὲ τὴν ἰδέαν, τότε θὰ νοιώσωμε, ὅτι καὶ ἡ ἀνάμνησις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ ἔκφρασις, ἴσως πῶς τέλεια ἀπὸ κάθε ἄλλη, γιὰ νὰ δηλωθῇ ἡ ἀντικειμενικότης τῆς ἰδέας καὶ νὰ χωρισθῇ τὸ ἀπόλυτο ἀπὸ τὸ σχετικόν. Ἐκεῖνο ποῦ ἔχει τὴν ἀνάμνησις, ἡ ψυχὴ, εἶναι τὸ σχετικόν, αὐτὸ κινεῖται καὶ ἀλλάζει, ἔχει καὶ χάνει τὴ γνώσις καὶ πάλι τὴν ξαναφέρει στὴν κατοχὴ του καὶ τὴν χάνει ξανά. Ἐνῶ τὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσεως, ἡ ἰδέα, ποῦ οἱ ἀχτῖνες τῆς καθὼς φθάνουν μέσα μας θερμαίνουν τὴ φύσιν, αὐτὸ εἶναι τὸ ἀπόλυτο. Εἶναι πάντα τὸ ἴδιον. Ἡ ἴδια ἡ ἰσότης, ἡ ἴδια ἡ ὁμορφία, ἡ ἴδια ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ γεννηθοῦν ἀπὸ τὴν ψυχὴν, δὲ δημιουργοῦνται ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ εἶναι κάτι πέρα ἀπὸ μᾶς καὶ μᾶς συντρέχουν γιὰ νὰ φθάσωμε στὸν ἑαυτὸ μας. Ἡ ψυχὴ ὄχι μόνο δὲ δημιουργεῖ, ἀλλὰ θρέφεται καὶ οὐσιώνεται ἀπὸ τὴν ἰδέαν. Ἀπ' αὐτὴν πιάγεται ἡ ψυχὴ γιὰ νὰ ἰδῇ, τί εἶναι κι' αὐτὴ ἡ ἴδια.

Ἡ ἰδέα ὅμως δὲν εἶναι κάτι ξένο στὴν ψυχὴν, δὲν εἶναι κάτι ποῦ τῆς ἔρχεται ἀπὸ μακριά, γιατί τότε δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς μήτε τὴ συντυχία τους νὰ ἐρμηνεύσῃ μήτε καὶ τὸ πῶς ἡ ἰδέα γίνεται ἀρχὴ καὶ βάση γιὰ νὰ βρῇ ἡ ψυχὴ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Νὰ καταγίνεται ἡ ψυχὴ μὲ κάτι, ποῦ θὰ τῆς ἦτανε ξένο, καὶ νὰ προσμένῃ μ' αὐτὸ νὰ συλλάβῃ τὸν ἑαυτὸ τῆς, τοῦτο θὰ ἦτανε ἀκατανόητο. Γιὰ τοῦτο ἡ ἰδέα, ποῦ φέρνει τόση δύναμις στὴν ψυχὴν καὶ γίνεται ἀρχὴ καὶ βάση γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς καὶ τὸν πλουτισμὸ τῆς, δὲ γίνεται νὰ εἶναι κάτι ξένο πρὸς τὴν ψυχὴν. Ἡ ψυχὴ μαθαίνει τὸν ἑαυτὸ τῆς μαζί μὲ τὸ αἰώνιον ἀντικείμενο τῆς γνώσεως τῆς, τὴν ἰδέαν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μὲ τὴ μάθησις τούτη, μὲ τὴν ἀπολαβὴ τούτη, ποῦ ἔχει ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴν ἰδέαν,

δὲ φθείρεται ποτὲ ἢ ἴδια ἢ ἰδέα μέσα στὴν ἐνέργεια τῆς ψυχῆς. Ἡ ἀντίφραση τούτη λύνεται μὲ τὸ νὰ δεχθούμε, ὅτι ἡ σχέση τῆς ψυχῆς μὲ τὴν ἰδέα εἶναι λογικὴ καὶ ὄχι ἄμεση. Ἡ ψυχὴ, καθὼς ἀποτραβιέται ἀπὸ τὸ καθεὶ, ποὺ τῆς εἶναι ξένο, καὶ μαζεύεται στὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ στὴν αὐτοθεωρία τῆς, μέσα ἐκεῖ «ἐξαίφνης», ὅπως λέγει ὁ Πλάτων, συναντᾷ κάτι ποὺ εἶναι «ἕτερον» ἀπ' αὐτήν, τῆς εἶναι ὁμῶς συστατικὸ γιὰ τὸ εἶναι τῆς, δηλαδὴ θεμελιωτικὸ τῆς ζωῆς τῆς. Ἡ ψυχὴ νοιώθει τότε, ὅτι ἡ ἰδέα εἶναι καὶ δὲν εἶναι δική τῆς· εἶναι, ἔφ' ὅσον ὁ νοῦς τῆς ἔχει γιὰ ἀντικείμενό του καὶ θεωρεῖ τὴν ἰδέα· δὲν εἶναι, ἔφ' ὅσον ὁ νοῦς γυρίζει στὸν ἑαυτὸ του, ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν ἰδέα καὶ νοιώθει ἕξαφνα τὴν ἑτερότητά τῆς. Ἀλλὰ καὶ πάλι τὸ νοῦ τὸν κρατᾷ στὴν ταυτότητά του ἢ ἑτερότητα τῆς ἰδέας· δηλαδὴ ὁ νοῦς εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἑαυτὸ του, γιὰτὶ νοιώθει ὅτι ἡ ἰδέα εἶναι κάτι ὀλωσδιόλου διαφορετικὸ ἀπ' αὐτὸν καὶ ὅτι καὶ αὐτὴ μένει ἀνάλλαχτη μέσα στὴν ἑτερότητά τῆς. Ἡ ἑτερότητα τῆς ἰδέας, καθὼς τὴν θεάζεται ὁ νοῦς καὶ τὴν ἀπολαμβάνει, δίνει σ' αὐτὸν τὴ συνείδηση καὶ τὴ βεβαίωση γιὰ τὴν ταυτότητά του. Αὐτὴ ἡ σχέση, ποὺ εἶναι καθαρὰ λογικὴ καὶ δισλεκτικὴ μαζί, ἀποκαλύπτει τὴν οὐσία τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἰδέας.

Ἀλλὰ οὔτε καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ὀρίσωμε τὴν ἰδέα χωρὶς τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ψυχὴ χωρὶς τὴν ἰδέα. Ἡ ψυχὴ νοιώθει ἕξαφνα, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ μαθαίνει, ποὺ γνωρίζει μὲ τὴ γνώση τῆς, καθὼς καὶ κείνο ποὺ θέλει μὲ τὴ βούλησή τῆς, δὲ σέρνεται μέσα στὴ φθορὰ, ποὺ ἀδράχνει τὴ γνώση καὶ τὴ βούληση σὰν ἐνέργειες, ἀλλὰ μένει καὶ λάμπει σὰν ἀφθαρτο καὶ ἀκοίμητο φῶς γιὰ ν' ἀνάψη καὶ πάλι μέσα τῆς τὴ γνωστικὴ καὶ βουλευτικὴ ἐνέργεια. Ἡ ἰδέα λοιπὸν ἢ ἴδια δὲν παρακολουθεῖ τὸ γίγνεσθαι μήτε τῆς γνώσης, μήτε τῆς βούλησης, μήτε τῆς ποίησης, ἀλλὰ στέκει αἰώνιο παράδειγμα τῆς καθαρῶσύνης τοῦ εἶναι. Τοῦτο λοιπὸν τὸ ἀπόλυτο μὲ ὅλη τὴν καθαρότητά του, τὴν ἀγιωσύνη του καὶ τὴν ἑτερότητά του εἶναι κάτι συγγενικὸ μὲ τὴν ψυχὴ, κάτι ποὺ τῆς ἀνήκει, «οἰκεῖον». Καὶ πῶς πολὺ ἀκόμα: τὴν ἰδέα, λέγει ὁ Πλάτων, τὴν ἀνευρίσκομε μέσα μας, καὶ μ' αὐτὸ φαίνεται σὰν νὰ τὴν εἶχαμε χάσει. Εἶχαμε ἀποκοπῆ μὲ τὴ λήθη ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς, εἶχαμε χόσει τὴ θύμησή τῆς. Ἡ συντυχία λοιπὸν τῆς ψυχῆς μὲ τὴν

ἰδέα δὲν εἶναι τυχαία, δὲ βρέθηκε στὴν τύχη κάποτε ἢ μία κοντὰ στὴν ἄλλη, ἀλλὰ εἶναι ὁ λογισμὸς τῆς ψυχῆς, ποὺ ἀνασύρει τὴ θύμησή της μέσα ἀπὸ τὴν τέφρα τῆς λήθης, καὶ καθὼς πιά ἀνακαλύπτει μὲ τὴν κρίση του τὴν ἰδέα, νοιώθει ὀλοένα καὶ πιὸ βαθιὰ τὴν οὐσία της καὶ τὴν οὐσία του.

Τὴ διαλεκτικὴ τούτῃ σχέσῃ ποὺ δένει τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἰδέα, θέλει νὰ δηλώσῃ ὁ Πλάτων μὲ τὴν ἀνάμνηση. "Ὅλη ἡ γνῶσις, ἡ μάθησις, ἡ φρονιμιάδα καὶ ἡ τέχνη εἶναι ἀνάμνησις, δηλαδή μ' αὐτὰ ἡ ψυχὴ ξανάρχεται σὲ κάτι δικό της, στὸ ἀρχικὸ ἀγάπημά της. "Ὡστε μὲ τὴν ἀνάμνηση θέλει ὁ Πλάτων νὰ ἐκφράσῃ τὸ ἴδιον πρόβλημα, ποὺ ἐρμηνεύει τόσο πλαστικὰ μὲ τὴν θεωρία του γιὰ τὸν ἔρωτα. "Ὅ,τι ἐκεῖ ἐκφράζεται σὶν τάσι, θέλησι καὶ ἀνάτασι, ἐδῶ ἐρμηνεύεται σὶν ἡύμησι, ξαναστόχασμα. Καὶ ἡ ἀνάμνησις ὅμως, ὅπως καὶ ὁ ἔρως, εἶναι στοιχεῖο σύμφωνο μὲ τὴ μορφὴ, τὴν προσωπικότητα τοῦ πλατωνικοῦ Σωκράτη. "Ὁ Σωκράτης εἶναι ὁ ὀδηγὸς καὶ γιὰ τὸν ἔρωτα καὶ γιὰ τὴν ἀνάμνηση. Τὰ δύο τοῦτα στοιχεῖα, ποὺ παρουσιάζονται πρὶν χωριστὰ, τὸ ἓνα στὸ Συμπόσιον καὶ τὸ ἄλλο στὸ Μένων, συγχωνεύονται μέσα στὸ Φαῖδρον. "Ἐδῶ ὁ πλατωνικὸς Σωκράτης τὰ σμίγει μέσα του καὶ τὰ δύο σὲ μιὰ καὶ μόνη δύναμι, σ' ἓνα καὶ μόνο πόθο, πῶς θὰ ἰδῆ ἡ ψυχὴ τὸ ἀθάνατο, ἀόρατο καὶ ἀνάγγιχτο εἶναι. "Ὁ νοῦς, ὁ κυβερνήτης τῆς ψυχῆς, ὁ εὐδαιμονισμένος ἐκεῖνος ἡνίοχος, αὐτὸς εἶναι ποὺ θεωρεῖ κατὰματα τὴν ἴδια τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἴδια τὴν ὁμορφιά. Κι' ἀπ' αὐτὸν χύνεται πιά ἡ ἀντιφρογγιά καὶ μέσα στὶς ἄλλες δυνάμεις τῆς ψυχῆς. "Ἔτσι ὁ δρόμος, ποὺ ἀνοιξε πρὶν ὁ λόγος πέρα ἀπὸ τὰ φαινόμενα καὶ ὅλη τὴν ἄλλη θνητὴ φλυαρία, ἔφερε τώρα τὴν ψυχὴ ἀπέναντι στὴν ἰδέα. Καὶ ἡ ἀπολαβὴ ποὺ ἔχει ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴν ἰδέα, αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς τοῦ φιλοσόφου.

"Ὅσο ὅμως κοντὰ στὴν ἰδέα κι' ἂν φέρῃ ὁ λόγος καὶ ἡ νόησις τὴν ψυχὴ, ἡ ἀπόστασις ποὺ χωρίζει τὴν ταυτότητα ἀπὸ τὴν ἑτερότητα μένει. "Ὅπως λογικὰ δὲν μπορεῖ ποτὲ ἡ ταυτότητα νὰ συμπέσῃ μὲ τὴν ἑτερότητα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνῃ ἓνα μὲ τὴν ἰδέα καὶ νὰ πάψῃ ὁ πόθος της καὶ ἡ ἔλξις της. Πάντα ἡ ψυχὴ θὰ εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἰδέα, ἀπὸ τὸ αἰώνιο καὶ ἀγέραστο παρά-

δειγμα τῆς ἀλήθειας, τῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς δικαιοσύνης. Γιὰ τοῦτο δὲ μένει στὴν ψυχὴ ἄλλος δρόμος καὶ ἄλλο ἔργο παρὰ ἢ ὁμοίωσὴ τῆς μὲ τὴν ἰδέα, μὲ τὸ αἰώνιο. Ὁχι «ἔνωσιν», ἀλλὰ «ὁμοίωσιν τῷ θεῷ», αὐτὸ εἶναι ποὺ ζητάει ὁ Πλάτων, γιατί, ὅπως λέγει στὸ Συμπόσιο ἢ Διοτίμα, «θεὸς ἀνθρώπων οὐ μίγνυται». Τοῦτο πρέπει ιδιαίτερα νὰ τονισθῆ, γιατί πολλοὶ πιστεύουν, πὼς μποροῦν νὰ διδαχθοῦν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τὴ μυστικὴ ἔνωση μὲ τὸ θεό, δηλαδή κάτι ποὺ ὁ Πλάτων ἀποφεύγει ἀπὸ σκοποῦ νὰ τὸ δώσῃ. Ἡ μυστικὴ ἔνωση, κι' ἂν εἶναι δυνατὴ, δὲ διδάσκεται οὔτε ἀνακοινῶνεται ἀπὸ τὸν ἕναν στὸν ἄλλον. Καὶ στὰ κορυφώματα ἀκόμα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, στὸ Συμπόσιο καὶ στὸ Φαῖδρο, ὅπου ἡ ψυχὴ ἀναβακχεύεται, ξαναφτερουγίζει καὶ οὐρανοδρομεῖ, δὲν ἐνώνεται μὲ τὴν ἰδέα, μὲ τὸ θεό, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ θέλει νὰ γίνῃ ὁμοία, νὰ ὁμοιωθῆ μὲ τὸ θεῖο. Πάει πίσω ἀπὸ τὰ χνάρια τοῦ θεοῦ τῆς κάθε ψυχῆ, καὶ αὐτὸν τιμάει καὶ λατρεύει.

Ὁμολογο μὲ τὴ θεωρία αὐτὴ τῆς ἰδέας εἶναι καὶ τὸ πλατωνικὸ ἦθος. Ὁ ἀνθρώπος, ποὺ ἀδιάκοπα μοχθεῖ γιὰ τὸ φανέρωμα τῆς ἰδέας καὶ τὴν ἐπικρατήσῃ τῆς μέσα στὴ ζωὴ, ζῆ ὁλωσδιόλου σύμφωνα μὲ τὸ ἀγάπημα τοῦτο τῆς ψυχῆς του. Εἶδαμε πρὶν, πόσο ἀνέσπερα λάμπει τὸ φῶς τοῦ ἦθους αὐτοῦ μέσα ἀπὸ τὴν ἔβδομη ἐπιστολή. Ὁμως, ὅπως ἡ πλατωνικὴ ἰδέα εἶναι χυμένη μέσα σ' ὅλους σχεδὸν τοὺς διαλόγους καὶ μόνο μὲ συστηματικὴ ἔρμηνεία ἀπὸ διάλογο σὲ διάλογο ἀνθολογεῖ κανεὶς ὅλο τῆς τὸ νόημα, ὁμοία καὶ τὸ πλατωνικὸ ἦθος, γιὰ νὰ τὸ συλλάβῃ κανεὶς, πρέπει νὰ πάῃ ἀπὸ διάλογο σὲ διάλογο. Θὰ ἔχωμε μονόπλευρη ἔννοιαν γιὰ τὸ ἦθος τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἂν περιορισθοῦμε μόνο σ' ἕνα διάλογο, ποὺ τυχαίνει νὰ μᾶς ἀρέσῃ πρὶν. Ἐτσι ἀπὸ τὸ Συμπόσιο, ποὺ ἀναλύσαμε πρὶν, καὶ ἀπὸ τὸ Φαῖδρο, ποὺ θὰ ἐρμηνεύσωμε παρακάτω, προβάλλει μιὰ προσωπικότητα κατάμεστη μὲ τὸν ἔρωτα γιὰ τὴ ζωὴ ἀπὸ τὸ ὁμορφο σῶμα ὡς τὸν πυρῆνα τῆς ψυχῆς του. Καὶ εἶναι τόσο πυκνὴ ἢ ὁρμὴ καὶ ἡ δύναμη, ποὺ ἀνακυλοῦν μέσα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς διαλόγους, ποὺ μήτε καὶ ὁ τέλειος λόγος μπορεῖ νὰ τοὺς γίνῃ φραγμός. Ὅποιος λοιπὸν σταματήσῃ σ' αὐτὰ τὰ ἔργα, θὰ ἔχῃ μονόπλευρη γνώμη γιὰ τὸ πλατωνικὸ ἦθος. Σ' αὐτοὺς πρὶν τοὺς διαλόγους στηρίχθηκε ὁ κύκλος τοῦ Stefan George.

Ἄν ὁμως προχωρήσωμε στὸ Φαίδωνα, αἰσθανόμαστε κάποιο ἀλλοιώτικο πνεῦμα καὶ ἦθος ν' ἀνασαινή. Ὁ πλατωνικὸς Σωκράτης βλέπει ἐδῶ τὴ ζωὴ πρὸ πολὺ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ θανάτου καὶ γιὰ τοῦτο νομίζει κανεὶς, πῶς ἀρνιέται τὴ ζωὴ. Ἀλλά, ὅπως θὰ ἰδοῦμε παρακάτω, καὶ ὁ θάνατος στὸν Πλάτωνα εἶναι θετικὴ ἔννοια. Μπορεῖ νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς τὸ θάνατο καὶ νὰ μὴ μισῇ καθόλου τὴ ζωὴ. Ἀντίθετα, βλέπομε ἀπὸ τὴν Πολιτεία, ὅτι ὁ φιλόσοφος πρέπει νὰ εἶναι μέσα στὴ ζωὴ, ὅσο κι' ἂν τοῦτο εἶναι θυσία γι' αὐτόν. Αὐτὸς πρέπει νὰ ρυθμίζῃ τὴ ζωὴ. Ὁ φιλόσοφος εἶναι ἐδῶ μέσα στὴν πράξη. Τέλος ἔχομε στὸ Θεαίτητο—γιὰ νὰ περιορισθῶ μόνο σ' αὐτοὺς τοὺς διαλόγους—μιὰν εἰκόνα τοῦ φιλοσόφου, ποὺ κι' αὐτὴ φέρνει τὸ φιλόσοφο καὶ τὸν κρατᾷ μακριὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ, δηλαδὴ ἀντίθετη ἀπὸ τὴν εἰκόνα ποὺ δώσαμε, ὅταν στὴν ἀρχὴ χαρακτηρίσαμε τὴν προσωπικότητα τοῦ Πλάτωνος. Ἡ ὁμοίωση μὲ τὸ θεὸ εἶναι στὸ Θεαίτητο τὸ καθαρὸ μέλημα τοῦ φιλοσόφου. Βαθύτατη περιφρόνηση δείχνει ἐδῶ ὁ Πλάτων πρὸς τὴν πολιτικὴ δύναμη, τὸν πλοῦτο, τὴν ἀρχοντικὴ καταγωγὴ. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἑλληνικότητά του ἀκόμα τὴν παραμερίζει ἀπέναντι στὴν ἐπιστήμη, στὴ δικαιοσύνη καὶ στὴν δσιότητα, ποὺ κάνουν τὸν ἄνθρωπο ὁμοιο μὲ τὸ θεό.

Καὶ δὲ θὰ ἦταν ὑπερβολή, ἂν ἐλέγαμε, ὅτι ἡ πείρα εἶναι ποὺ κάνει τὸν Πλάτωνα νὰ μιλάῃ ἔτσι, γιατί ἡ Πολιτεία, ποὺ τὴν εἶχε πρὸ ἀπὸ καιρὸ δώσει στὸ φῶς, δὲν ἔφερε ὅ,τι ὁ Πλάτων περίμενε. Ἡ Ἀθήνα ἔξακολουθοῦσε καὶ τώρα νὰ παραδέρνη μέσα στὰ πάθη τὰ πολιτικὰ καὶ τὶς μικρότητές της. Μήτε ἔρριξε τὰ μάτια της ἡ Ἀθήνα, ὅπως περίμενε ὁ Πλάτων, στὴν Ἀκαδημία. Ἴσως λοιπὸν τώρα πρῶτη φορὰ νὰ ἔνοιωσε ὁ Πλάτων, ὅτι θὰ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ μείνῃ διαπαντὸς μέσα στὸν κῆπο τῆς Ἀκαδημίας καὶ ὅτι οἱ μεγάλοι τοῦ πολιτικοῦ πόθοι δὲ θὰ πραγματοποιῶν ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο. Ἡ Ἀθήνα ὁμως ἔπρεπε ν' ἀκούσῃ καὶ πάλι ποιάν ἀξία ἔχουν οἱ ἄνδρες, ποὺ δουλεύουν ἀποτραβηγμένοι ἐκεῖ κάτω στὴν Ἀκαδημία. Ὁ μεγάλος μαθηματικὸς Θεόδωρος καὶ ὁ νέος Θεαίτητος, ποὺ σὰν αὐτὸν κανένας ἄλλος δὲ μαθαίνει τόσο εὐκόλα καὶ τόσο βέβαια, εἶναι παραδείγματα γιὰ τὸ θεωρητικὸ ἄνθρωπο, ποὺ ἀποτραβηγμένος ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴν τύρβη της

θεάζεται την ἀλήθεια και νοιάζεται νὰ γίνη, ὅσο μπορεῖ, πιδ ὁμοιος με τὸ θεό.

«Ὁ ἀληθινὸς φιλόσοφος», λέγει ὁ πλατωνικὸς Σωκράτης στὸ Θεαίτητο, «ἀπὸ νέος κιόλας δὲ γνωρίζει τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἀγορὰ οὔτε ξέρει ποῦ εἶναι τὸ δικαστήριον ἢ τὸ βουλευτήριον ἢ κανένα ἄλλο κοινὸ κατάστημα τῆς πόλης. Καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα, ὅταν τὰ συζητοῦν ἢ ὅταν τὰ γράφουν, μήτε τὰ βλέπει μήτε τ' ἀκούει. Καὶ ἡ σπουδὴ ποὺ ἔχουν οἱ πολιτικὲς συντροφιῆς γιὰ τὴν ἐξουσία, καὶ οἱ σύλλογοι καὶ τὰ τραπέζια καὶ τὰ νυχτερινὰ χαροκόπια με τὴς αὐλητοῖδες οὔτε στὸν ὕπνο του δὲν τοῦ ἔρχονται. Καὶ ἂν κανεὶς ἀπὸ τοὺς πολίτες ἔχη καλὴ ἢ κακὴ καταγωγὴ ἢ ἂν ὑπάρχη σὲ κανέναν κανένα ψεγάδι ἀπὸ τοὺς προγόνους του εἴτε ἀπὸ τῆ συριὰ τοῦ πατέρα εἴτε τῆς μάνας, τοῦτο τοῦ εἶναι πιδ ἄγνωστο καὶ ἀπὸ τὰ βάθια τῆς θάλασσας, ὅπως λέει ὁ λόγος. Καὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ πάλι οὔτε δτι δὲν τὰ γνωρίζει, δὲν ξέρει. Γιατὶ αὐτὸς δὲν κρατιέται μακριὰ ἀπ' αὐτὰ γιὰ νὰ ἔχη καλὴ φήμη, ἀλλὰ στ' ἀλήθεια βρίσκεται με τὸ σῶμα του μονάχα μέσα σιτὴν κόλῃ σὰν κανένας ξένος, ὁ νοῦς του ὅμως, ποὺ ὅλα αὐτὰ τὰ λογιάζει μικρὰ καὶ μηδαμινὰ, τὰ περιφρονεῖ καὶ πετάει, ὅπως λέγει ὁ Πίνδαρος, παντοῦ πάνω ἀπὸ τὴ γῆ καὶ με τὰ ἐπίπεδά της κάνει γεωμετρία, καὶ πετάει πέρα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ κάνει ἀστρονομία. Καὶ ἐρευνάει τὴ φύση τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ ὄντα, χωρὶς νὰ καταπιάνεται με κανένα ἀπ' ὅσα εἶναι κοντὰ του». —

Θεόδωρος: «Πῶς τὸ ἐννοεῖς αὐτό, Σωκράτη;» Σωκράτης: «Γίνεται μ' αὐτὸν δ,τι καὶ με τὸ Θαλῆ, Θεόδωρε, ὅταν ἀστρονομοῦσε καὶ κοίταζε ἔπάνω· καθὼς ἔπεσε μέσα σὲ κάποιο πηγάδι, λένε, δτι τὸν εἰρωνεύθηκε κάποια Θρακιώτισσα, ἔξυπνη καὶ χαριτολόγα ὑπηρέτρια, καὶ τοῦ εἶπε, πὼς ὅσα εἶναι σιτὸν οὐρανὸ ἔχει προθυμία νὰ τὰ μάθῃ, ὅσα ὅμως εἶναι μπροστὰ του καὶ μέσα στὰ πόδια του δὲν τὰ βλέπει. Ἡ ἴδια εἰρωνεία ταιριάζει καὶ σ' ὄλους ὅσοι ζοῦν μέσα σιτὴ φιλοσοφία. Γιατὶ στ' ἀλήθεια ὁ φιλόσοφος δὲν ἔχει εἶδηση γιὰ τὸ διπλανό του καὶ τὸ γείτονά του, ὄχι μόνο γιὰ τὸ τί κάνει, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ γιὰ τὸ ἂν εἶναι ἄνθρωπος ἢ κανένα ἄλλο θρέμμα. Τί ὅμως εἶναι πραγματικὰ ὁ ἄνθρωπος καὶ τί ὁρμόζει σιτὴ φύση τοῦ ὄντος αὐτοῦ νὰ κἀνῃ ἢ νὰ πάσχῃ ἀντίθετα με ὅλα τὰ ἄλλα ζῶα, τοῦτο εἶναι ποὺ ζητεῖ ὁ φι-

λόσοφος καὶ γι' αὐτὸ κοπιᾷζει. Καταλαβαίνεις, Θεόδωρε, ἢ ὄχι;» — Θεόδωρος: «Μάλιστα καὶ λὲς ἀλήθεια». — Σωκράτης: «Γι' αὐτό, φίλε μου, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς καὶ στὴν ἰδιωτική του συναναστροφή καὶ ὅταν ἐμφανίζεται δημόσια, ἂν, ὅπως εἶπα, ἀναγκασθῆ νὰ μιλήσῃ στὸ δικαστήριον ἢ ἄλλοῦ πουθενὰ γιὰ ὅσα εἶναι μέσα στὰ πόδια του καὶ μέσα στὰ μάτια του, γίνεται γελοῖος ὄχι μόνο στοὺς Θρακιῶτες, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλον τὸν ὄχλον, καθὼς ἀπὸ ἀδεξιωσύνη πέφτει σὲ πηγᾶδια καὶ σκοντάφτει σὲ κάθε ἄλλη δυσκολία. Καὶ ἡ ντροπὴ εἶναι τόσο μεγάλη, ποὺ ταῦ δίνει τὴ φήμη τῆς ἀνοησίας. Καὶ ὅταν πρόκειται γιὰ βρισιές, δὲν ἔχει αὐτὸς τίποτε δικό του γιὰ νὰ βρῆ κανέναν, γιὰτὶ δὲν ξέρει κανένα κακὸ γιὰ κανέναν, ἀφοῦ δὲν ἀσχολήθηκε ποτὲ μ' αὐτά. Καθὼς λοιπὸν δὲν ἔχει βρισιές νὰ εἰπῆ, φαίνεται γελοῖος. Καὶ ὅταν οἱ ἄλλοι ἐπαινοῦν κανέναν καὶ μιλοῦν γι' αὐτὸν μὲ μεγάλα λόγια, ἐπειδὴ γελάει ὄχι προσποιητῶς, ἀλλὰ στ' ἀλήθεια, τοὺς φαίνεται πὼς εἶναι τρελλός. Γιατὶ εἴτε τύραννο εἴτε βασιλιὰ ἐπαινοῦν, νομίζει, πὼς ἀκούει νὰ μακαρίζουν ἢ κανένα ποιμένα ἢ κανένα χοιροβοσκὸ ἢ κανένα βουκόλο ποὺ ἀρμέγει καλὰ, γιὰτὶ ὁ τύραννος ἢ ὁ βασιλιάς φυλάει καὶ ἀρμέγει τῆρο πιὸ δύστροπο καὶ πιὸ ἐπίβουλο. Ἀλλὰ κι' αὐτὸς (ὁ τύραννος ἢ ὁ βασιλιάς), καθὼς δὲν ἔχει καιρὸ, δὲν γίνεται λιγώτερο ἀγροῖκος καὶ ἀπαιδευτός ἀπὸ τοὺς ποιμένες, ὄντας κλεισμένος μέσα στὰ τεῖχη του σὰν μέσα στὴν καλύβα του.

Ὅταν πάλι ὁ φιλόσοφος ἀκούσῃ, πὼς κατέχει κανένας μύρια ἢ πιὸ πολλὰ πλέθρα γῆς καὶ πὼς μ' αὐτὸ κατέχει πάρα πολλά, νομίζει, πὼς ἀκούει πολὺ λίγα, γιὰτὶ εἶναι συνηθισμένος νὰ ρίχνῃ τὰ μάτια του ἐπάνω σ' ὅλη τὴ γῆ. Καὶ ὅταν πάλι ἐπαινοῦν τὶς γεννιές καὶ λένε, πόσο εὐγενὴς εἶναι ὁποῖος ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἐπὶ πλούσιους πάππους, τότε τὸν ἐπαινο αὐτὸν τὸν θεωρεῖ πολὺ μυωπικό, γιὰτὶ αὐτοὶ ποὺ τὸν κἀνουν ἀπὸ ἀπαιδευσία δὲν μποροῦν νὰ κοιτάξουν πάντα τὸ ὄλο οὔτε νὰ σκεφθοῦν, ὅτι ὁ καθένας μας ἔχει ἀναρίθμητες μυριάδες πάππους καὶ προγόνους, καὶ πὼς μέσα σ' αὐτὲς πάλι πολλὲς μυριάδες ἦτανε πλούσιοι καὶ φτωχοί, καὶ βασιλιάδες καὶ δοῦλοι, καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι. Ὅταν ὅμως μερικοὶ καυχῶνται γιὰ κανέναν κατάλογο εἰκοσιπέντε προγόνων καὶ ἀναφέρωνται στὸν Ἡρακλῆ, τὸ γυιὸ τοῦ Ἄμφιτρούωνα, τότε αὐτὸ τοῦ φαίνεται ἀκατανόητη μικρολογία. Γιὰ τὸ ὅτι

ὅμως ὁ εἰκοστὸς πέμπτος ἀπὸ τὸν Ἀμφιτρύωνα κι' ἐπάνω, δηλαδή ὁ πενηκοστὸς ἀπ' αὐτὸν ποὺ καυχιέται, ἦταν ἓνας ἄνθρωπος ὅπως τὸ ἔφερε ἡ τύχη, ὁ φιλόσοφος γελάει, γιατί αὐτοὶ ποὺ καυχιῶνται δὲν μποροῦν νὰ τὸ σκεφθοῦν καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ χάυνωση τῆς ἀνόητης ψυχῆς. Σὲ ὅλα αὐτὰ ὁ φιλόσοφος περιγελιέται ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἄλλοτε γιατί τοὺς φαίνεται περήφανος, ἄλλοτε γιατί δὲ γνωρίζει ὅσα εἶναι στὰ πόδια του καὶ γιατί σκοντάφτει μπροστὰ στὸ καθετί».

Θεόδωρος: «Τὰ λές, Σωκράτη, ὁλωσδιόλου ἔτσι ὅπως γίνονται».

— Σωκράτης: «Ὅταν ὅμως ὁ φιλόσοφος, φίλε μου, ἐλκύση κανέναν ἐριστικὸ πρὸς τὰ πάνω, ἂν αὐτὸς βέβαια θελήσῃ νὰ παρατήσῃ τὸ ζήτημα «τί ἐγὼ ἀδικῶ ἑσένα ἢ τί ἐσὺ ἀδικεῖς ἐμένα» καὶ προχωρήσῃ μαζί μὲ τὸ φιλόσοφο στὴν ἔρευνα τῆς ἴδιας τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀδικίας, τί εἶναι ἡ μία καὶ τί ἡ ἄλλη, καὶ κατὰ τί διαφέρουν ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα, ἢ θελήσῃ νὰ παρατήσῃ τὸ ζήτημα, «ἂν ἓνας βασιλιάς, ποὺ κατέχει πολὺ χρυσάφι, εἶναι εὐτυχισμένος», καὶ προχωρήσῃ στὴν ἔρευνα γενικὰ γιὰ τὴ βασιλεία καὶ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη εὐδαιμονία καὶ κακοδαιμονία, τί πράγμα εἶναι τὸ καθεὶνα καὶ μὲ ποιὸν τρόπο ἀρμόζει στὸν ἄνθρωπο τὸ ἓνα νὰ τὸ ἀποκτήσῃ καὶ τὸ ἄλλο νὰ τὸ ἀποφύγῃ, γιὰ ὅλα αὐτὰ, ἂν εἶναι νὰ δώσῃ λόγο ὁ μικρὸς αὐτὸς στὴν ψυχὴ καὶ δικανικὸς, τότε θὰ τὰ ἀναποδογυρίσῃ ὅλα. Καὶ καθὼς θὰ παθαίνη ἕλιγγο, γιατί θὰ κρέμεται ἀπὸ τόσο ψηλὰ καὶ θὰ βλέπῃ ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω, καὶ καθὼς πάλι θὰ τοῦ εἶναι ὅλα τόσο ἀσυνήθιστα, θὰ ἀδημονῇ καὶ δὲ θὰ ξέρῃ, τί νὰ κάμῃ, καὶ θὰ ψελλίξῃ βάρβαρους φθόγγους καὶ μ' αὐτὸ δὲ θὰ κάμῃ βέβαια τοὺς Θρακιῶτες νὰ γελοῦν, οὔτε ἄλλον κανέναν ἀπαίδευτο, γιατί αὐτοὶ δὲν αἰσθάνονται, ἀλλὰ ὅλους ποὺ πῆραν ἀνατροφή ἀντίθετη ἀπὸ τοὺς δούλους. Αὐτὸς εἶναι τοῦ καθενὸς ὁ τρόπος, Θεόδωρε. Ὁ ἓνας εἶναι ἀναθρεμμένος στ' ἀλήθεια μ' ἐλευθερία καὶ ἀνεση, αὐτὸς ποὺ τὸν ὀνομάζεις φιλόσοφο. Γι' αὐτὸν δὲν εἶναι ντροπὴ νὰ θεωρῆται κουτὸς, ὅταν τύχῃ νὰ πέσῃ σὲ κανένα δουλικὸ ἐπάγγελμα, νὰ μὴ νοιώθῃ π. χ. νὰ ἐτοιμάσῃ τὸ στρωματόδεσμο γιὰ τὸ ταξίδι, μήτε νὰ καρυκεύσῃ τὸ φαγητὸ ἢ νὰ λέγῃ κολακευτικὰ λόγια. Ὁ ἄλλος πάλι ὅλα αὐτὰ θὰ μπορῇ νὰ τὰ κάμῃ ἐπιδέξια καὶ γρήγορα, δὲ θὰ μπορῇ ὅμως νὰ φορέσῃ ἐλεύθερα καὶ δημοφιλῶς τὸ μανδύα του, οὔτε νὰ βοῇ τὴν ἀρμονία στοὺς λόγους γιὰ νὰ ὑμνήσῃ

σωστά τῇ ζωῇ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ποὺ εἶναι εὐδαιμονισμένοι».

Θεόδωρος: «Ἄν ὅλους, Σωκράτη, τοὺς ἔπειθες μὲ αὐτὰ ποὺ λές, τότε θὰ ἦτανε πιὸ πολλὴ εἰρήνη ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ λιγώτερα κακά». — Σωκράτης: «Οὔτε νὰ χαθοῦν τὰ κακά εἶναι δυνατό, Θεόδωρε, γιατί εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη κάτι ἀντίθετο στο καλό, οὔτε πάλι γίνεται νὰ ἔχουν τὸν τόπο τους στοὺς θεούς, ἀλλὰ περιτριγυρίζουν τῇ θνητῇ φύσει καὶ κατ' ἀνάγκην αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόπο. Γιὰ τοῦτο καὶ πρέπει νὰ προσπαθῇ κανεὶς νὰ φεύγη ἀπ' ἐδῶ, ὅσο μπορεῖ πιὸ γρήγορα, πρὸς τὰ ἐκεῖ. Καὶ ἡ φυγὴ αὕτη σημαίνει ὁμοίωση μὲ τὸ θεό, ὅσο τοῦτο γίνεται. Ὁμοίωση πάλι θὰ εἴπῃ νὰ γίνῃς δίκαιος καὶ ὀσιος μὲ φρόνηση καὶ μὲ γνώση. Ὅμως δὲν εἶναι εὐκόλο, καλέ μου, νὰ πείσῃς τὸν ἄλλον, πῶς δὲν πρέπει γιὰ τὴν αἰτία ποὺ νομίζουν οἱ πολλοὶ ν' ἀποφεύγῃς τὴν κακία καὶ νὰ ἐπιδιώκῃς τὴν ἀρετὴ. Αὐτοὶ λένε, πῶς πρέπει κανεὶς τὸ ἕνα νὰ τὸ κἀνῃ καὶ τὸ ἄλλο νὰ τὸ ἀφήνῃ γιὰ νὰ μὴν τὸν ἔχη ὁ κόσμος γιὰ κακό, ἀλλὰ γιὰ καλὸν ἄνθρωπο. Αὐτὰ γιὰ μένα εἶναι, ὅπως λέγει ὁ λόγος, φλυαρία γιὰ γραῖδια. Ἀντίθετα, ἡ ἀλήθεια εἶναι αὕτη ἐδῶ: ὁ θεὸς δὲν εἶναι μὲ κανένα τρόπο ἀδίκος, ἀλλὰ εἶναι τόσο δίκαιος, ὅσο γίνεται, καὶ τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ὅμοιο μὲ αὐτόν, παρὰ ὅποιος ἀπὸ μᾶς γίνῃς ὅσο μπορεῖ πιὸ δίκαιος. Ἐδῶ εἶναι τὸ ἀληθινὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου· ἀντίθετα πάλι ἡ μηδαμινότητα καὶ ἡ ἀνανδρία του. Τὸ νὰ ἔχῃς τὴ γνώση γι' αὐτό, τοῦτο εἶναι σοφία καὶ ἀρετὴ ἀληθινή, τὸ νὰ μὴν ξέρῃς πάλι εἶναι ἀμάθεια καὶ ὀλοφάνερη κακία. Ὅλα τὰ ἄλλα ὅμως ποὺ περνοῦν γιὰ σπουδαῖα πράγματα καὶ γιὰ σοφίες, ὅταν τὰ βρῶσκωμε σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, εἶναι φορτικά, ὅταν πάλι τὰ συναντᾶμε στὶς τέχνες, εἶναι βάνανσα. Ὅποιος λοιπὸν εἶναι ἀδίκος, καὶ λέγει ἢ κἀνῃ ἀνόσια, εἶναι τὸ καλύτερο νὰ μὴν τὸν ἀφήνωμε νὰ μεγαλῶνῃ μὲ τὴν πανουργία του. Γιατί οἱ ἄνθρωποι αὐτοῦ τοῦ εἴδους χαίρονται μέσα στο ἄισχος καὶ πιστεύουν, πῶς ἀκοῦν ἡμᾶς τοὺς ἄλλους νὰ λέμε, ὅτι αὐτοὶ δὲν εἶναι γιὰ πέταμα, αὐτοὶ ποὺ εἶναι ἀχθος τῆς γῆς, ἀλλὰ εἶναι ἄνδρες ὅπως πρέπει νὰ εἶναι γιὰ νὰ ἀνεβοῦν ψηλὰ μέσα στὴν πόλιν. Καὶ πρέπει κανεὶς νὰ τοὺς εἴπῃ τὴν ἀλήθεια: ὅτι εἶναι τόσο πιὸ πολὺ ὅ,τι δὲν πιστεύουν πῶς εἶναι, ὅσο πιὸ

πολὺ δὲν τὸ πιστεύουν, γιατί δὲ γνωρίζουν ποιά τιμωρία ὑπάρχει γιὰ τὴν ἀδικία, πράγμα πού πιδὸ πολὺ ἀπ' ὅλα θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ξέρουν. Γιατὶ ἡ τιμωρία δὲν εἶναι ὅπως τὴν νομίζουν, δὲν εἶναι πληγὲς καὶ θάνατοι, πράγματα πού δὲν τὰ παθαίνουν, ἀν καὶ εἶναι ἀδικοὶ, ἀλλὰ εἶναι κάτι πού δὲν μποροῦν νὰ τὸ ξεφύγουν».

Θεόδωρος : «Καὶ τί ἐγνοεῖς ;» — Σωκράτης : «Ἄν καὶ ὀρθώνονται, φίλε μου, μέσα σιὸν κόσμον δύο παραδείγματα, τὸ ἓνα θεῖο καὶ ἀπόλυτα εὐδαιμονισμένο, τὸ ἄλλο ἀθεο καὶ ἀπόλυτα ἀθλιο, δὲ βλέπουν ὅτι ἔτσι εἶναι, καὶ ἀπὸ ἡλιθιότητα καὶ ἔσχατη ἀνοησία δὲν καταλαβαίνουν, ὅτι μὲ τὶς ἀδικεσ προίξεις τους γίνονται ὅμοιοι μὲ τὸ ἓνα, ἀνόμοιοι ὅμως μὲ τὸ ἄλλο. Γι' αὐτὸ ἡ τιμωρία τους εἶναι νὰ κάνουν ζωὴ ὅμοια μὲ τὸ παράδειγμα πού ἀκολουθοῦν. Ἄν πάλι τοὺς εἰποῦμε, πῶς, ἀν δὲν ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὴν πανουργία αὐτὴ καὶ πεθάνουν, τότε ὁ τόπος ἐκεῖνος πού εἶναι καθαρὸς ἀπὸ κακὰ δὲ θὰ τοὺς δεχθῆ, ἀλλὰ θὰ ἔχουν ἐδῶ πάντα τὴ ζωὴ πού ταιριάζει σιὴ διαγωγή τους, ὄντας κακοὶ ἀνάμεσα σὲ κακοὺς, αὐτὰ δὰ εἶναι πού σὰν ἐπιτήδειοι καὶ πανουργοὶ θὰ τὰ πάρουν γιὰ λόγια κάποιων ἀνόητων». — Θεόδωρος : «Ἀσφαλῶς, Σωκράτη». — Σωκράτης : «Τὸ ξέρω, φίλε μου. Ἐνα πράγμα ὅμως τοὺς συμβαίνει : ὅτι, ἀν τὸ φέρη ἡ ἀνάγκη σιὴν ἰδιωτική τους συναναστροφή νὰ δώσουν λόγο καὶ νὰ λάβουν ἀπάντηση γι' αὐτὰ πού κατηγοροῦν, καὶ θελήσαν ἀνδρικό ἀρκετὸ καιρὸ νὰ ὑπομείνουν καὶ νὰ μὴ φεύγουν, τότε, δαιμόνιε ἄνθρωπε, καταλήγουν νὰ μὴν ἀρέσουν οὔτε σιὸν ἴδιο τους τὸν ἑαυτὸ γι' αὐτὰ πού λένε καὶ ἡ ρητορική τους τέχνη ἀπομαραίνεται. Καὶ θαρρεῖς, πῶς δὲ διαφέρουν ἀπὸ παιδιά. Τὸ ζήτημα λοιπὸν τοῦτο, ἐπειδὴ τυχαίνει νὰ εἶναι καὶ πάρεργο, ἄς τὸ ἀφήσωμε, ἀλλιῶς θὰ μᾶς πέση ὀλοένα καὶ πιδὸ πολὺ ὕλικὸ καὶ θὰ καταχῶση τὸ θέμα, πού καταγινόμεστε ἀπαρχῆς, δηλαδὴ τί εἶναι γνώση».